

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مروری بر تاثیر محیط آموزشی و معلمان در ایجاد خلاقیت در فراگیران

فریده سیدلوا^۱، صغری اسماعیلی^۲، زهرا رحمانی جند^۳، کلثوم شهودی قوزوللو^۴

۱- کارشناسی دبیری ریاضی دانشگاه آذربایجان

۲- کارشناسی علوم اجتماعی دانشگاه پیام نور اهر

۳- کارشناسی حسابداری دانشگاه آزاد کلیبر

۴- کارشناسی مدیریت و برنامه ریزی آموزشی دانشگاه آزاد تبریز

چکیده

اهمیت خلاقیت و نقش اساسی آن در همه امور زندگی بر همگان روشن است. یادگیری خلاق تنها زمانی می تواند به خوبی انجام شود که معلم، محیط خاص و عواملی مانند بازخورد و تقویت وجود داشته باشد. بنابراین معلمان ابتدا باید در نظر داشته باشند که یادگیری اساسی ترین کار مدرسه است و این امر بدون برقراری روابط کنش و واکنش و تعامل بین معلم، دانش آموز، دانش آموز و محیط امکان پذیر نیست. در نظام های آموزشی کنونی، تفکر همگرا در مرکز و اساس کار قرار دارد و تفکر واگرا نه تنها مورد غفلت قرار می گیرد، بلکه اغلب تضعیف می شود. در نتیجه، تا زمانی که کودک به بزرگسالی می رسد، کودک احساس خلاقیت نمی کند. کودکان و بزرگسالان خلاق، تخیل خاصی دارند که یکی از ویژگی های مشترک افراد خلاق است. تخیل و گفتن فعالیت ها و بازی های پر جنب و جوش، بازی های نمایشی، بازی سازنده (عمدی)، بازی وانمودی، و دروغ های عجیب و غریب (تخیلی) قدرت فوق العاده تخیل را نشان می دهد. خوش گذرانی، تفریح و مقابله با پیچیدگی جنبه های دیگری از جو عاطفی مورد نیاز برای تجلی خلاقیت است. بنابراین، معلمان باید با ارائه مسائل و مفاهیم دشوارتر و تشویق دانش آموزان به استقامت و تلاش برای رفع مشکلات و ابهامات، زمینه فعالیت فکری دانش آموزان را فراهم کنند. مطالعه پیش رو نقش معلمان در شکوفایی خلاقیت و نوآوری را مورد بررسی قرار می دهد.

کلمات کلیدی: تقویت خلاقیت، آموزش، نوآوری، پرورش خلاقیت

۱- مقدمه

اصطلاح خلاقیت در واقع از ۱۹۵۰ بعد از میلاد وجود داشته است، زمانی که مفهوم آن موضوع تحقیقات مهمی در ایالات متحده آمریکا شد. این تلاش چشمگیر با هدف «تعمیم و تعمیق مفهوم اساسی و رایج خلاقیت» به این واژه شأن ویژه ای بخشید، اما در عین

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

حال توسعه سریع و کاربرد گسترده آن در همه زمینه ها آن را به این واژه تبدیل کرد. مهم تلقی می شود و در تمامی محافل علمی قابل طرح است. خلاقیت با عوامل ژنتیکی و ارثی مرتبط است، اما نمی توان نقش والدین، معلمان و محیط آموزشی را در ایجاد شرایط بالقوه برای ظهور خلاقیت در یادگیری دانش آموزان انکار کرد (Ulas et al., 2008). معلم، مهم ترین عامل در امر یادگیری خلاق است و این معلمان هستند که محیط های یادگیری را خلاقانه نموده و لذا کیفیت کار معلم تاثیر مستقیمی در آموزش و یادگیری خلاق دارد؛ به طوری که تدریس خلاقانه همواره به مثابه عنصر زیربنایی امور یادگیری است و معلم در کلاس درس مدیر و رهبر است، زیرا او مدیر بحث یادگیری است و یادگیری زمانی مؤثر است که یکی از عوامل اصلی آن، که معلم است کارآموده و با انگیزه و خلاق باشد تا بتواند در سایه تلاش برای آموزش خلاقانه به دانش آموزان، با تکنیک های خود، امر یادگیری خلاق را پیاده سازی کند. در نتیجه در هزاره سوم میلادی و در عصر انفجار اطلاعات که تغییر و تحول پرشتاب از مشخصه های بارز آن است، فرآیند خلاقیت، بستر ساز تحول و دگرگونی عمیق خواهد بود (Lucchiari et al., 2019).

۲- تاریخچه آموزش خلاقیت

آموزش و یادگیری مبتنی بر خلاقیت یکی از روش های نوین یادگیری است که می تواند سطح دانش را در جامعه بالا ببرد و جامعه های که در آن گردش چیزها بر اساس دستاوردها، اطلاعات و شاخص های علمی باشد، جامعه های دانش بنیان است. که نمود آن امروزه در بسیاری از جوامع مشهود است. تقریباً بیش از نیم قرن پیش، آموزش و یادگیری مبتنی بر خلاقیت توسط کاترین پاتریک والاس برای رفتار افراد خلاق پیشنهاد شد و والاس این روش را مورد آزمایش قرار داد. متعاقباً، شاهکار مشابهی توسط راسمن انجام شد. لمان در تحقیقات خود تلاش کرد تا رابطه بین جنبه های کمی و کیفی رفتار خلاق را کشف کند. این فعالیت ها در ایالات متحده آمریکا منجر به تأسیس مراکز تحقیقاتی مختلفی در این زمینه شده است. بعدها پل ترنس تحقیقات خود را به مطالعه محیط و خلاقیت معطوف کرد و کالوین تیلر در این زمینه فعالیت کرد.

بیش از ۴۰ سال قبل از اوایل دهه ۱۹۵۰، بزرگترین و شناخته شده ترین مرکز تحقیقات و آموزش خلاقیت، به نام بنیاد تفکر خلاق، توسط محققى به نام الکس آزبورن ۲ در بوفالو، نیویورک تأسیس شد. این بنیاد بیش از ۱۰۰۰ داشت. او دوره آموزشی خلاقیت را در آمریکا رهبری کرده بود. دکتر آزبورن به دلیل فعالیت ها و خدمات چشمگیر خود در این زمینه، بعدها به عنوان «پدر علوم خلاق» لقب گرفت. خلاقیت در روسیه توسط مدرسه نوآوران آموزش داده می شود. کشور ژاپن نیز این کاروان را پشت سر گذاشت و از طریق مرکز آموزش خلاقیت به پرورش استعداد های خلاق پرداخت (Ulas et al., 2008).

علاوه بر این، برای ترغیب جوانان به فکر کردن در مورد تفکر غیر طبیعی، شجاعت و شجاعت برای معرفی ایده های جدید و غیر معمول هر ساله، رقابت با نام المپیک نوآورا برگزار می شود و برنده شخصی است که او به همین روش ساخته است. در طول زمان، اندیشه خلاقانه روز به روز در برنامه آموزشی کودکان به یک ضرورت تبدیل شد (Jamali et al, 2019).

۳- مفهوم خلاقیت

خلاقیت مفهومی است که بسیار مورد توجه روانشناسان به ویژه روانشناسان کمال گرا است و امروزه همه پژوهشگران بر این امر اتفاق نظر دارند که اساس قدرت انسان از «خلاقیت» آن نشأت می گیرد؛ و اهمیت خلاقیت و نقش اساسی آن در همه امور زندگی بر

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

همگان روشن است. برخی از کارشناسان معتقدند که خلاقیت یک کشف ناگهانی است و به مقوله کشف و شهود نزدیکتر است، برخی دیگر هنوز معتقدند که خلاقیت یک فرآیند مداوم است. در عین حال به پیشینه و زیربنای اولیه نیز نیاز دارد، این تداوم نوعی بلاتکلیفی، تلاش و کنکاش در وجود آدمی ایجاد می کند تا چیزهای جدید پدید آرد. آغوش یک فرد خلاق برای ایده های جدید باز است، محیطی را ایجاد می کند که در آن تجربیات جدید ایجاد می شود.

خلاقیت را می توان با حدی از قوای ذهنی که به نتایج اخلاقی منتهی می شود، توصیف کرد. پس خلاقیت عبارت است از «توانایی عبور از مرز معلوم - حد طبیعی دارد - رسیدن به مرز مجهول» (سیف، ۱۳۷۹، ص ۸۴) و به طور کلی خلاقیت مفهومی چند بعدی و کیفی است که در همه مردم و تنها تفاوت آن در کمیت است.

۳-۱- ضرورت خلاقیت

پیشرفت و حرکت به سوی آینده ای بهتر و حل انبوه مشکلات و مشکلاتی که به ویژه در هزاره سوم پس از میلاد وجود دارد و در عصر طلایی که به عصر انفجار اطلاعات معروف است و تغییر مستمر و سریع یکی از مهم ترین ویژگی های زندگی بشر است، بی شک جامعه بشری راه خلاقیت، نوآوری و نوآوری را در پیش خواهد گرفت. بنابراین برای رسیدن به این هدف باید روی تاثیرگذارترین گروه جامعه یعنی کودکان و نوجوانان سرمایه گذاری کرد، زیرا شروع کنجکاوی و خلاقیت در کودکان از همه گروه های سنی و هر بعد محیطی قوی تر است. از نظر منابع اطلاعاتی غنی تر باشد این انگیزه از طریق مکانیسم های جدیدی مانند پرسیدن سؤال، برانگیختن کنجکاوی و بحث و تحقیق منجر به رشد خلاقیت می شود (Zelenkova, ۲۰۱۵).

بنابراین کنجکاوی در واقع عشق به کشف، دانستن و نوآوری، عشق به اطلاعات جدید و عشق برای دستیابی به موقعیت هایی است که منشأ و ریشه رفتار خلاقانه و نوآورانه است. در نتیجه نظام های آموزش باید روشهای آموزشی را بر اساس اعتقادات خلاقانه بسازند تا این امکان را برای نظرات جدید و نو در مورد موضوعات مختلف فراهم کند. بر اساس این امر، اگر از عقاید متفاوت و شاید غیر طبیعی معلمان، مربیان و دانشمندان استقبال شود، کودکان نه تنها اجازه می یابند تا چیزها را بر اساس سلیقه خود کشف کنند (اولاس و همکاران، ۲۰۰۸).

ضرورت این امر، پرورش تخیل در کودکان، با تفکر، نقاشی و ساخت اشیاء مختلف با ترکیب آنها است. "به طور کلی، نقاشی، نوشتن و نوشتن، زمینه ایده آل فرد و پاداش دانش آموزان را ارائه می دهد" (شریعتمداری، ص ۴). آموزش خلاق امری ضروری و جدی است.

۳-۲- آموزش و یادگیری خلاق

کارهای زیادی وجود دارد که والدین و معلمان می توانند برای بهبود یادگیری دانش آموزان انجام دهند. ما نیز با ایجاد عادات خوب مطالعه و شناخت موفقیت می توانیم به او کمک کنیم. همکاری با معلم نیز می تواند مهم باشد زیرا آموزش و یادگیری خلاق دو فرآیند اساسی در مدرسه هستند و معمولاً همه کارهای مدرسه بر اساس میزان موفقیت آنها ارزیابی می شود. یادگیری در دانش آموزان به عنوان تغییر در رفتار آنها تعریف می شود. قبل از اینکه یادگیری یک پدیده فردی باشد، یک پدیده اجتماعی است که بدون وجود روابط بین اعضای جامعه امکان پذیر نیست. یادگیری خلاق تنها زمانی می تواند به خوبی انجام شود که معلم، محیط خاص و عواملی مانند بازخورد و تقویت وجود داشته باشد. بنابراین معلمان ابتدا باید در نظر داشته باشند که یادگیری اساسی ترین کار مدرسه است و این امر بدون برقراری روابط کنش و واکنش و تعامل بین معلم، دانش آموز، دانش آموز و محیط امکان پذیر نیست.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۴- ضرورت تأکید بر پرورش خلاقیت در مدارس

در مدرنیته، عصری که عمیق ترین پرش کوانتومی و پذیرش اجتماعی را دارد، انسان‌ها با نوسازی خلاق روبرو شده‌اند. در همین حال، نقش ماهواره‌ها و ماهواره‌های ارتباطی جهانی به طرز شگفت‌آور دگرگون شده است و یکپارچگی اطلاعات در کشورها، شهرها، روستاها، مدارس و خانه‌ها منتقل شده است (لوچاری و همکاران، ۲۰۱۹). علیرغم موفقیت قابل توجهی که مردم امروز در زمینه‌های علوم، تکنیک، بهزیستی و غیره به دست آورده‌اند، در صورت عدم ممتنع بودن با عدم فراوانی روبرو هستند. در عادات، عدم استفاده از دروس و تجربیات، جلسات غیر منطقی و غیرمنطقی با موقعیت‌ها، ناکارآمدی با توجه به شرایط، عدم وجود روش علمی و شخصیت در امور روزانه و غیره. مدارس با توجه به واحدهای آموزشی آموزش و پرورش، مأموریت بزرگ به رسالت بزرگ آن شک می‌کند که باید هم‌افزایی خلاقیت و نوآوری در جوامع بشری باشد. پذیرش این واقعیت که اکنون این مأموریت با شکست همراه است و بسیاری از امکانات که می‌تواند منجر به خلاقیت و نوآوری شود، در زمینه مدارس سخت است (Ulas et al. 2008). سیستم آموزش و پرورش کشور ما بسیاری از استدلال‌های مبتنی بر زمان را متمرکز می‌کند، و مهارت‌های خلاقانه‌تر کاملاً تحت الشعاع قرار می‌گیرد و اغلب با وجود این که مریبان، اراده خوبی نیز دارند، اما به طور فعال از خلاقیت و دانش دانش‌آموزان جلوگیری می‌کنند. مدارس اندیشه آموزش نمی‌دهند و به جای تشویق و اشاعه اندیشه و روش‌های متفاوت، همگرایی را تشویق می‌کنند. دانش‌آموزان دائماً خود را برای مشاغل اجباری و مسئولیت‌های اجباری پیشنهاد می‌کنند، در حالی که تجربیات محققان خلاق و متفکران نوآور در علم و فناوری نشان می‌دهد که چنین مشاغل و مسئولیت‌هایی افکار خلاق را آرام نمی‌کنند (افروز، ۱۳۹۲، ص ۱۳۲). در نظام‌های آموزشی کنونی، تفکر همگرا در مرکز و اساس کار قرار دارد و تفکر واگرا نه تنها مورد غفلت قرار می‌گیرد، بلکه اغلب تضعیف می‌شود. در نتیجه، تا زمانی که کودک به بزرگسالی می‌رسد، کودک احساس خلاقیت نمی‌کند (Woo et al., 2011).

۵- عوامل مؤثر در پرورش خلاقیت

همانطور که گفته شد، ارتقای خلاقیت مستلزم ایجاد فرصت‌های کافی و وجود شرایط مساعد و توجه به عوامل مؤثر بر این توانایی است. از جمله عوامل آموزشی مؤثر بر خلاقیت می‌توان به موارد زیر اشاره کرد (Lucchiari et al., 2019):

۱.۵. سازمان

سازمان‌های آموزشی می‌توانند محیطی ایجاد کنند که خلاقیت و نوآوری را برانگیزد و امکان رشد و توسعه خلاقیت را فراهم کند. چنین سازمان‌هایی دارای ویژگی‌هایی مانند: فرهنگ سازمانی خلاق، محیط خلاق، کارکنان خلاق و رهبری خلاق هستند. سازمان‌های خلاق دارای فرهنگ قوی و الهام بخش هستند و افراد را به سمت سازمان و اهداف آن هدایت می‌کنند به گونه‌ای که خود را جزئی از سازمان ببینند. تأکید این سازمان‌ها بر روحیه کارآفرینی و تقویت زمینه‌های مناسب برای ارتقای خلاقیت و نوآوری است. در یک محیط خلاق، کارمندان دولت آماده شنیدن ایده‌های نوآورانه و جدید هستند و تشویق می‌شوند تا راه‌های جدید کار را کشف و جستجو کنند. مردم به یکدیگر اعتماد دارند و فضای کاری آرام و دوستانه وجود دارد. خلاقیت و نوآوری در اولویت هستند، اهداف به وضوح تعریف شده‌اند و مردم برای تغییر آماده می‌شوند. از سوی دیگر سازمان به خودی خود خلاق و نوآور نخواهد شد مگر اینکه افراد خلاق با ویژگی‌های خاص بدنه آن سازمان را تشکیل دهند و در نهایت وجود رهبری خلاق برای تأثیرگذاری بر فرهنگ سازمان و ایجاد انگیزه در شرایط سخت ضروری به نظر می‌رسد. کارگران (سام‌خانین، ۱۳۸۳، ص ۸۸).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۲.۵. مدیریت مدرسه

موفقیت نهادها و سازمان ها تا حد زیادی به کارآیی و بهینگی مدیریت بستگی دارد. مدیریت به معنای کارا کردن فعالیت افراد است. مدیریت مدرسه یکی از مهمترین موقعیت ها در سیستم آموزش و پرورش بوده و این بیانیه معروف که "کسی که مدرسه را اداره می کند می تواند کشورها را اداره کند" از ارزش و اهمیت مدیریت و مسئولیت مدرسه سخن می گوید. توجه به این نکته مهم است که می توان خلاقیت و نوآوری را مدیریت کرد و خلاقیت و نوآوری را در سازمان تسریع و تسریع کرد. برخی دانشمندان نقش مدیر مانند علت متغیرهای اجتماعی، سازمانی و شخصیتی را که تأثیرات اساسی بر عملکرد مدرسه دارند، معرفی کرده اند (خیاطی، ۱۳۸۱). مدیران سازمان ها به این نتیجه رسیدند که این اتفاق در نتیجه "عاملی که منجر به قدرت کارمندان می شود و تعیین عدم موفقیت یا موفقیت یک سازمان، رهبری آنهاست" اتفاق افتاده است. سه سبک مهم است که با تحقیقات متعدد تعیین گردیده است: الف) سبک مسئولیت؛ ب) سبک روشنایی؛ ج) سبک آغازگر

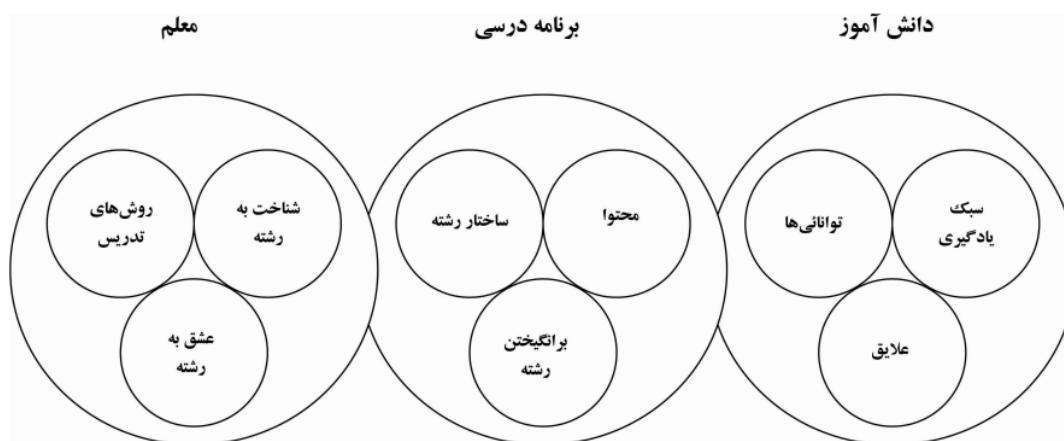
الف) سبک مسئولیت: مدیران سبک مسئولیت افرادی را دارند که برنامه ای از پیش تعیین شده برای تغییر و بهبود کیفیت حافظه برای یادگیری حفظ آرامش در مدرسه با حفظ وضع موجود و تلاش برای بهتر شدن دارند. این مدیران نسبت به اقدامات جوانان بی تفاوت هستند.

ب) سبک گرداندگی: این مدیران به فعالیت های مبتکرانه کمک می کنند. اگرچه، به مانند مدیران مسئولیت، آنها با تغییر و تحول میانه خوبی ندارند، ایده های نوآورانه را رها نمی کنند و از حرکات و اقدامات پشتیبانی می کنند.

ج) سبک آغازگر: مدیر با سبک آغازگر بیشترین موفقیت را در نوآوری ها و تغییرات به عنوان پاداش دارد. این دانشمندان انتقاد و اصل آن را در وضعیت مدیریت آموزش و پرورش می دانند و مبتکر برنامه های تحول هستند و نیاز به اجرای معلمان و بنابراین انسجام فرهنگ و فرهنگ سازمانی منسجم دارند (Erdogan et al., 2009).

۳.۵. معلم

پیشرفت آموزش عمدتاً ناشی از صلاحیت و ظرفیت کارکنان آموزشی به طور کلی و در خصوصیات انسانی، آموزشی و فنی معلم است (نفیسی، ۲، ص ۴) و هر پیشرفت چشمگیر در کار، نیازمند حمایت معلمان است (جلال و همکاران، ۱، ص ۴). معلمان نقش مهمی در رشد کودکان خلاق و متعهد ایفا می کنند. مربیان می توانند در بعضی موارد مهارت های خلاقانه ای ایجاد کنند تا دانش آموزان در مورد سؤالات و قوانین علمی به روش های جدی فکر کنند. معلمانی که این رفتار را نشان می دهند خالق کلاسهای درسی هستند که باعث ایجاد آفرینش می شود (تاتری، ۲، ص ۴). نمودار زیر اثرات این سه عامل را توصیف می کند:

شکل ۱: الگوی Reznolli, 2013 برای پرورش خلاقیت در مدرسه

در آموزش فعال، نقش معلم ایجاد تشنگی است نه سیراب کردن. معلم خلاق ذهن دانش آموز را به تعادل نزدیک می کند، آرامش و رضایتی که فرد از طریق قوانین و اصول تعادل جوی برای خود به دست می آورد را به دانش آموز هدیه می دهد (کریمی، ۱۳۷۳، ص ۱۳۹، به نقل از سام هانین، ص ۳۸۱). به کودکان اجازه می دهد تا با توجه به توانایی های خود رشد کنند، به فعالیت هایی در موضوعات مورد علاقه خود بپردازند، کتاب های مهم را مطالعه کنند و متفاوت فکر کنند (سام خانیان، ۱۳۸۳، ص ۹۸). این نشان می دهد که چگونه معلمان از طریق چندین ویژگی کلیدی، پایه ای برای رشد خلاق دانش آموزان ایجاد می کنند.

ساختار فیزیکی کلاس: قرار دادن محرک های بصری در کلاس، قرار دادن میز و صندلی مناسب و تخصیص فضای لازم برای فعالیت دانش آموزان از عواملی هستند که در تسهیل فرآیند یادگیری خلاق نقش دارند. (Woo et al, 2011).

ساختارهای فکری-شناختی مناسب در کلاس: پرورش حس کنجکاوی یکی از گام های اساسی در این زمینه است. یکی از عبارات اصلی کنجکاوی پرسیدن سوال و یافتن پاسخ است. نحوه رسیدگی معلمان به سؤالات دانش آموزان تأثیر زیادی در افزایش علاقه دانش آموزان دارد. بنابراین طرح سوال، توجه به سؤالات، پاسخ به سؤالات، بهبود تفکر در مورد سؤالات، تقویت قوه تخیل، ریسک کردن، درگیر کردن دانش آموزان از طریق بازی های فکری و ... این به تقویت کنجکاوی و خلاقیت کودکان کمک می کند (Zelenkova, 2015).

محیط اجتماعی- عاطفی مناسب: محیط اجتماعی- عاطفی مناسب زمانی وجود دارد که دانش آموزان در کلاس درس احساس امنیت کنند و بتوانند به محرک های فیزیکی و فکری معلمان و همسالان پاسخ مثبت دهند. در این مواقع دانش آموزان تمام سؤالات را می پرسند، در بحث ها شرکت می کنند و اشتباهات و شکست ها را برای موفقیت اجتناب ناپذیر و ضروری می بینند، بدون اینکه نگران احتمال تمسخر یا ارباب دیگران باشند.

ساختارهای یاددهی-یادگیری: رمز موفقیت معلم در یادگیری خلاق ممکن است روش تدریس مناسب باشد. مناسب ترین و مؤثرترین روش برای رشد و توسعه تفکر خلاق کودکان، روش یادگیری فعال و اکتشافی است (سام خانیان، ۱۳۸۳). یادگیری چندگانه امکان

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

فعالیت های خلاق کلاسی و فراحسی را فراهم می کند. می تواند اطلاعات و تفکر را توسعه دهد و اعتماد به نفس و خودآگاهی ایجاد کند. چنین محیطی می تواند زمینه ای برای رشد خلاقیت فراهم کند.

۶- نحوه شناسایی دانش آموزان خلاق

آزمایشات علمی بر روی استعداد های فکری و ویژگی جهانی خلاقیت را آشکار کرده است. برای شناسایی دانش آموزان خلاق، والدین و معلمان باید با نشانه های پیشرفت در کودکانی که خلاق تلقی می شوند آشنا باشند و رفتار فکری کودکان و نوجوانان را با این نشانه ها همسو کنند. این توجه ویژه برای شناسایی کودکان خلاق در دوره اول و دوم کودکی (مهدکودک و دبستان) بسیار مهم است. تحقیقات و تجربه نشان می دهد که "خلاقیت در سنین ۴ تا ۵ سالگی به اوج خود می رسد و در ۵ سالگی اندکی کاهش می یابد." همچنین خلاقیت از کلاس اول به کلاس سوم افزایش می یابد. اما در ابتدای کلاس چهارم ناگهان افت می کند و از کلاس چهارم به بعد تحت تأثیر فرهنگ قرار می گیرد (Liao et al. 2018).

کودکان و بزرگسالان خلاق، تخیل خاصی دارند که یکی از ویژگی های مشترک افراد خلاق است. تخیل و گفتن فعالیت ها و بازی های پر جنب و جوش، بازی های نمایشی، بازی سازنده (عمدی)، بازی وانمودی، و دروغ های عجیب و غریب (تخیلی) قدرت فوق العاده تخیل را نشان می دهد.

به گفته گزل و جکسون، یکی از مهم ترین ویژگی هایی که کودکان بسیار خلاق را از کودکان بسیار باهوش متمایز می کند، توانایی یا تمایل کودک به ریسک پذیری است.

استقلال ارزیابی، سازگاری کم با دیگران، عدم کثرت گرایی، زیر پا گذاشتن قوانین و پذیرفتن کارهای دشوار، ارتباط و ترکیب جنبه های هر مشکل از ویژگی های پدیدآورندگان و خلاقان است.

۷- نقش اطلاعات در خلاقیت

اطلاعات یکی از عناصر اصلی خلاقیت و مواد اولیه آن است. اگر یکی از قطب های خلاقیت، فعالیت ذهنی موجود باشد، دیگری اطلاعات و دانش از چیزها و اعمال است. اثر خلاقیت هر چقدر هم که در محیط خانوادگی و تربیتی کودک غنی باشد، تاثیر خلاقیت کودک نیز یکسان است و اطلاعاتی که از راه های سمعی و بصری به دست می آید بسته به شخصیت کودک دقیق تر و قابل دسترس تر است. او و این وسایل می توانند اطلاعات و دانش بیشتری را به کودکان منتقل کنند.

۸- فراغت و خلاقیت

تحقیقات و بررسی ها نشان می دهد که اوقات فراغت همواره زمینه ای مناسب برای خلاقیت و نوآوری بوده است. از آنجایی که ذهن انسان در اوقات فراغت مشغول کار نیست، این امکان برای فرد وجود دارد که بدون توجه به فرمت از پیش تعیین شده، در یک حوزه مورد علاقه کار کند. فرد می تواند در اوقات فراغت خود از تفکر خودسرانه و آزاد و تفکر واگرا برای حل مشکلات پیش آمده در رشته تحصیلی خود استفاده کند. تفکر واگرا یا خلاق، کاتالیزوری برای نوآوری و اختراع انسان است. مطالعات بر روی ویژگی های افراد خلاق نشان داده است که آنها نه تنها بسیار باهوش، صادق، باز و انعطاف پذیر هستند، بلکه از تفکر آزاد و واگرا خود برای استفاده مناسب از اوقات فراغت خود برای کشف انواع مشکلات و یافتن راه حل های جدید استفاده می کنند.

۹-ویژگی های افراد خلاق

کارشناسان به طور کامل در مورد ویژگی های افراد خلاق توافق ندارند. در این نظرسنجی، آنها نظرات تخصصی در مورد ویژگی های افراد خلاق و آنچه دانشمندان بیشتر به آن توجه می کنند، جمع آوری کردند، که شامل موارد زیر می شود:

- ۱- استعدادها، هنر و ایده های زیادی دارند.
- ۲- آگاهی از نوآوری و دانش آموزش
- ۳- ارزیابی از ساختار جدید
- ۴- بینش درونی
۵. توانایی چرا گفتن
۶. مسئول خود و دیگران
۷. خطر کردن
- ۸- استفاده بهینه از فرصت ها و موقعیت ها
۹. امکان حل مشکل و یافتن راه حل
۱۰. آماده موفقیت و رشد
۱۱. توانایی ارائه راه حل های خلاقانه برای حل مشکلات
۱۲. حساس به مشکلات سیاسی و اجتماعی
۱۳. خودمختار
۱۴. ثبات عاطفی
۱۵. نوآوری افکار و اقدامات
۱۶. روحیه راهنما
۱۷. آنها دارای شخصیت خوب توسعه یافته و اختلالات روانشناختی هستند.

۱۰- خصوصیات مدرسه مطلوب برای پرورش تفکر خلاق

یک مدرسه که می تواند زمینه ساز تفکر خلاق در دانش آموزان باشد باید دارای ویژگی های زیر باشد:

- ۱ -محیطی دوستانه که در آن از زحمات هر فرد کوشا قدردانی می شود.
- ۲ -فضایی مملو از امنیت خاطر و آزادی عمل حاکم بر آن.
- ۳ -محیطی که در آن فرصت یادگیری و مسئولیت پذیری مهیاست.
- ۴ -محیطی دارای فرصت هایی برای تصمیم گیری.
- ۵ -وجود امکانات لازم برای ارزشیابی همگانی در آن.

۱۱-ویژگی های معلم علاقمند به خلاقیت

برخی ویژگی های معلم علاقمند به خلاقیت که داشتن آن ها به بازدهی بیشتر کلاس و تدریس او کمک می کند، موارد زیر است:

- ۱- فردی انتقادپذیر باشد.
 - ۲- تحمل عقاید نو دانش آموزان را داشته باشد.
 - ۳- از صبر و تحمل بالایی برخوردار باشد.
 - ۴- به تفاوت های فردی و منحصر به فرد بودن تک تک دانش آموزان اعتقاد داشته باشد.
 - ۵- از انگیزه ای قوی برخوردار باشد.
 - ۶- پذیرای ایده ها و نظرات غیر عادی دانش آموزان خود باشد.
 - ۷- دوست دار هنر و زیبایی شناسی باشد.
 - ۸- تا حد امکان به دانش آموزان خود آزادی عمل بدهد.
 - ۹- در چند زمینه مختلف معلومات و مهارت داشته باشد.
 - ۱۰- برای هر دانش آموز احترامی ویژه قائل باشد.
 - ۱۱- خیال پردازی دانش آموزان را تشویق کند.
 - ۱۲- در مواقع لزوم بتواند کودکانه بیاندهد و کودکانه عمل کند.
 - ۱۳- به دانش آموزان خود اجازه دهد که گاهی اشتباه کنند.
- معلم دوست دار خلاقیت معتقد است که اگر به دانش آموزان کلاسش اجازه اشتباه کردن را بدهد، بزرگترین چیزها را به آن ها آموخته است.

۱۲- نقش محیط کلاس در پرورش خلاقیت

به گفته محققان، همه افراد در سنین پایین دارای استعداد های خلاق هستند اما در صورت نادیده گرفته شدن و تقویت نشدن این توانایی، نبود محیط مناسب مانع از بروز آنها می شود. محیطی مساعد برای کنش خلاقانه می تواند به طرق مختلف ایجاد شود و باید بر اصولی استوار باشد که به کنش خلاق منجر شود. محیط یا فضای منتهی به دستیابی به این اهداف باید سه عامل فیزیکی، عوامل فکری-عقلانی و عوامل عاطفی را در نظر بگیرد (Liao et al., 2018).

الف) عوامل فیزیکی: ساختار فیزیکی یک کلاس درس می تواند نقش بسیار مهمی در تسهیل فرآیند یادگیری خلاق داشته باشد. فضای کلاس باید طوری طراحی شود که خلاقیت دانش آموزان را تحریک کند و به معلمان اجازه دهد تا فعالیت های مجازی را که تصور می کنند ایجاد کنند.

هر کلاس درس موجود را می توان به گونه ای ساختار داد که به دانش آموزان فضای مورد نیاز برای ابراز خلاقیت خود را بدهد و چند نکته وجود دارد که باید در نظر داشت. یکی دیگر از عوامل مهم در تضمین فضای فیزیکی کلاس، ارائه وسیله ای برای نمایش آثار دانش آموزان است. تجهیزاتی مانند: تخته، میز، قفسه و جعبه مقوایی. هر چیزی که بتوان از آن برای معنادارتر کردن اختراعات و کار دانش آموزان استفاده کرد، به دستیابی به این هدف کمک می کند.

ب) عوامل فکری-عقلانی: به طور کلی ساختار فکری یک کلاس درس می تواند با تقویت مهارت های تفکر و تفکر دانش آموزان به افزایش خلاقیت کمک کند. برای این منظور معلمان باید مسائلی را که نیاز به تحقیق و تأمل دارد در کلاس ارائه کنند. یک فضای معقول می تواند دانش آموزان را تشویق کند. در واقع، مشوق هایی که در کلاس درس به دانش آموزان داده می شود باید از همان

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

ابتدا موفق باشند. این به دانش آموزان اجازه می دهد تا به تلاش، ریسک کردن، آزمایش کردن و مقابله با مشکلات دشوار ادامه دهند.

ج) عوامل عاطفی: ساختار عاطفی مناسب در کلاس درس می تواند باعث ارتقای خلاقیت در همه دانش آموزان شود. جو عاطفی به دانش آموزان اجازه می دهد تا احساس امنیت کنند و به محرک های فیزیکی و فکری معلمان و همسالان پاسخ مثبت دهند. یکی از مهم ترین گام ها در این زمینه توسعه حس کنجکاوی است. سوال پرسیدن و یافتن پاسخ یکی از مهمترین نشانه های کنجکاوی است. برای افزایش علاقه، ایجاد فرصت برای تجربه و تحقیق ضروری است. دانش آموزان باید بتوانند محیط و اشیاء اطراف خود را مشاهده، تجربه و جستجو کنند. به طور کلی، برای پرورش رفتار خلاق و جو عاطفی، کلاس های درس باید ارزش، احساس تعلق و قدرت را در اختیار دانش آموزان قرار دهند. آنها باید به این محیط اعتماد کنند. خوش گذرانی، تفریح و مقابله با پیچیدگی جنبه های دیگری از جو عاطفی مورد نیاز برای تجلی خلاقیت است. بنابراین، معلمان باید با ارائه مسائل و مفاهیم دشوارتر و تشویق دانش آموزان به استقامت و تلاش برای رفع مشکلات و ابهامات، زمینه فعالیت فکری دانش آموزان را فراهم کنند (خیاطی، ۱۳۸۱)

۱۳- نتیجه گیری

معلمان به عنوان تسهیل کنندگان و تأثیرگذاران اصلی در یادگیری دانش آموزان، از طریق نوآوری، انعطاف پذیری و اجتناب از آموزش سنتی، می توانند شرایطی را برای رشد خلاقیت و برانگیختن علاقه دانش آموزان ایجاد کنند. الگوهای مختلفی در فرآیند خلاقیت وجود دارد. فرآیند خلاقیت به چهار مرحله تقسیم می شود: پذیرش و نوآوری، آماده سازی برای اجرا، تکمیل اجرا و ایجاد ایده های جدید. یادگیرندگان خلاق با ویژگی های توجه به محیط، اعتماد به نفس، لذت بردن از تفکر نوآورانه، عدم ترس از اشتباه، کنجکاوی، دقت و... متمایز می گردند. خلاقیت به عنوان یک علم جزء مهم رشد اجتماعی تلقی می شود و معلمان افراد مهم و مناسبی برای آموزش نوآوری به دانش آموزان هستند. از آنجا که خلاقیت قابل یادگیری است، دانش آموزان خلاق را می توان با ایجاد شرایط مناسب پرورش داد.

مراجع

۱. خیاطی، نسترن. انگیزش، راهبردی برای آموزش؛ «ماهنامه اندیشه»، سال پنجم، شماره ششم، تبریز: سازمان آموزش و پرورش. ۱۳۸۱
۲. سام خانیان، محمدربیع. خلاقیت و نوآوری در سازمان آموزشی، تهران: انتشارات رسانه تخصصی. ۱۳۸۴
۳. سیف، علی اکبر. روانشناسی پرورشی، تهران: انتشارات آگاه. ۱۳۷۹
۴. Lucchiari, C., Sala, P. M., & Vanutelli, M. E. (2019). The effects of a cognitive pathway to promote class creative thinking. An experimental study on Italian primary school students. *Thinking Skills and Creativity*, 31, 156-166.
۵. Ulas, A. H. (2008). Effects of creative, educational drama activities on developing oral skills in primary school children. *American Journal of Applied Sciences*, 5(7), 876-880.

۶. Erdoğan, T., & Akkaya, S. Ç. (2009). The effect of the Van Hiele model based instruction on the creative thinking levels of 6th grade primary school students.
۷. Zelenkova, I. (2015, May). The Features of the Manifestation of Primary School Students' Creativity in the Context of Graphic Activities. In *1st International Conference on Arts, Design and Contemporary Education (ICADCE 2015)* (pp. 577-579). Atlantis Press.
۸. Jamali, U. A. Y. (2019). Fostering creativity using robotics among gifted primary school students. *Gifted and Talented International*, 34(1-2), 71-78.
۹. Woo, M., Chu, S., Ho, A., & Li, X. (2011). Using a wiki to scaffold primary-school students' collaborative writing. *Journal of Educational Technology & Society*, 14(1), 43-54.
۱۰. Liao, Y. H., Chen, Y. L., Chen, H. C., & Chang, Y. L. (2018). Infusing creative pedagogy into an English as a foreign language classroom: Learning performance, creativity, and motivation. *Thinking Skills and Creativity*, 29, 213-223.